

Van koninklijk
stadhouder tot naaste
medewerker van Oranje

Maximiliaan
de Hénin-Liétard,
graaf van Boussu
(1542-1578)

PIET BOON

Maximiliaan de Hénin-Liétard, graaf van Boussu (1542-1578)

Voor Mijntje, Camiel en Olivier

Maximiliaan de Hénin-Liétard, graaf van Boussu (1542-1578)

Van koninklijk stadhouder tot naaste
medewerker van Oranje

PIET BOON

Hilversum
Verloren
2023

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door financiële steun van Gravin van Bylandt Stichting, Gilles Hondius Foundation, Boekenfonds Elisabeth Grent/F.J.A.M. van der Helm, Stichting Dr Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds, Stichting Professor van Winter Fonds, Kerkmijer-de Regt Stichting, Publicatie Stichting Bas Baltus en Historische Vereniging Oud Hoorn.

Afbeelding op het omslag: Slag op de Zuiderzee, Jan Theunisz. Blanckenhof, Rijksmuseum.

© 2023 Piet Boon
Uitgeverij Verloren bv
Torenlaan 25
1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

ISBN 9789464550498

Omslagontwerp en opmaak: Rombus/Patricia Harsevoort, Hilversum
Beeldredactie: Marit Veerman-Boon, Hoorn
Druk: Wilco, Amersfoort

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

Verantwoording	7
Inleiding: Boussu's afkomst en voorgeschiedenis	9
1 Stadhouders in Spaanse dienst (1567-1573)	16
2 De gekaapte Statenvergadering van Holland. Boussu's positie ondermijnd (juli 1572)	54
3 Gevangenschap in Hoorn (1573-1576)	90
4 De Pacificatie van Gent (1576). Vrijlating en bemiddeling bij de satisfactieregelingen met Oranje in Holland	111
5 Boussu's missie naar Utrecht. De Vredenburg ontdoen van het Spaanse garnizoen	132
6 De kwestie van het stadhouderschap en de satisfactie van Utrecht	155
7 Andere omstrede stadhoudersschappen (de noordelijke gewesten en Gelderland)	177
8 'Grote commotie ende oproerte' tussen de Utrechtse burgers en Boussu's soldaten	225
9 Problemen met de afdanking van Boussu's regiment en de ontmanteling van de Vredenburg	242
10 De breuk met Don Juan	255
11 De komst van aartshertog Matthias. Nieuwe oriëntatie van Boussu	271
12 De slag bij Gembloux: de Staten-Generaal in de verdediging. De satisfactie van Amsterdam	285
13 Opperbevelhebber van het Staatse leger	304
14 Buitenlandse bemoeienis en militaire manoeuvres	315
15 Slag bij Rijmenam. Chronische geldproblemen	328
16 De komst van Anjou en Johan Casimir. Boussu's militaire leiding betwist	344
17 De Generale Unie in crisis	362
18 Boussu's einde	385
Samenvatting	394
Geraadpleegde archieven	401
Bronnen en literatuur	404

Verantwoording

De graaf van Boussu, de stadhouder van Holland en Utrecht namens Filips II, leed op 11 oktober 1573 een formidabele nederlaag in de slag op de Zuiderzee tegen de rebellerende Westfriese en Waterlandse steden. Na een driejarige gevangenschap in Hoorn herkreeg hij zijn vrijheid volgens artikel 9 van de Pacificatie van Gent. Onder begeleiding in Middelburg aangekomen, waar de prins van Oranje op dat moment voorlopig resideerde, beloofde de graaf zijn persoon voortaan in dienst te stellen van het vaderland, zo lezen we bij Bor.¹ Deze belofte intrigeerde mij tegen de achtergrond van zijn eerdere stadhouderschap. In hoeverre loste hij die belofte in?

Een samenhangend beeld van het leven van de graaf van Boussu krijgen we niet uit de historische literatuur of men zou de summiere artikelen in de bekende biografische woordenboeken daartoe moeten rekenen. Voor de Staatse periode van Boussu's leven (1576-1578) zijn ze echter van weinig belang, omdat ze zich voornamelijk beperken tot het ook nog te weinig bekende eerste gedeelte van zijn carrière als koninklijke stadhouder van Holland en Utrecht. Het is de vraag, of het negatieve beeld, dat in die eerste periode van Boussu – ‘de moordenaar van Rotterdam’ – oprijst uit de oudere en latere anti-Spaanse bronnen, wel overeenkomt met zijn werkelijke functioneren en optreden als stadhouder van Holland en Utrecht.

Boussu's rol in de Opstand is dus onderbelicht gebleven, terwijl deze toch cruciaal is geweest in de eerste tien jaar, zowel vóór als na zijn gevangenschap in Hoorn (1573-1576). Dat geldt ook voor zijn hoge adellijke standgenoten. Zij waren, met de prins van Oranje uiteraard, hoofdrolspelers in deze periode van het conflict met de Spaanse koning. Zij eisten medezeggenschap op voor de hoge adel en de Staten-Generaal in het centrale bestuur van de Nederlanden, herstel van de privileges, rechten en vrijheden en tolerantie (gewetensvrijheid) voor de andersdenkenden. De muiterijen van de Spaanse troepen in 1576 met als dieptepunt de ‘Spaanse Furie’ in Antwerpen leidde tot het samengaan van de rebelse gewesten Holland en Zeeland met de andere tot dan toe gehoorzame gewesten in de Pacificatie van Gent van 8 november 1576. De graaf van Boussu kreeg nu de gelegenheid om mee te werken aan de versterking van de onderlinge vrede tussen alle Nederlandse gewesten en de beoogde vrede met de landsheer Filips II op de grondslag van de Gentse Pacificatie.

1 Pieter Bor, *Oorsprongh, begin, ende vervolgh der Nederlantsche Oorloghen*, Amsterdam, 1621, boek VIII, fol. 179-180.

Inleiding: Boussu's afkomst en voorgeschiedenis

Maximiliaan de Hénin-Liétard, graaf van Boussu, was de in 1542 geboren tweede zoon van Jean de Hénin-Liétard, eerste graaf van Boussu (1499-1562) en Anne de Bourgogne, afstammeling via een bastaardlijn van de vermaarde hertogen van Bourgondië. Charles, geboren in 1537, was de oudste zoon van Jean de Boussu. Hij trouwde in 1559 met Charlotte de Werchin, dochter van Pierre, baron van Werchin. In 1566 stierf hij ten gevolge van een val van zijn paard, zonder kinderen na te laten. Charlotte hertrouwde in 1568 met haar zwager Maximiliaan. Maximiliaan had één zus, Eléonore, en nog twee jongere broers, Antoine en Jacques. Antoine was heer van Dompnest en werd, waarschijnlijk op aanbeveling van zijn oudere broer, die toen nog stadhouder van Utrecht was, in 1573 tot domproost van Utrecht gekozen. Jacques, baron van Haussy en markies van Veere en Vlissingen, in de stukken ook wel Jacques de Boussu genoemd, speelde in 1576 een belangrijke rol als gezant van de op eigen gezag bijeengekomen Staten-Generaal naar de prins van Oranje in Middelburg tijdens de onderhandelingen, die leidden tot de Pacificatie van Gent.

De heerlijkheid Boussu, gelegen aan de oevers van de Hayne, tussen Mons en Valenciennes, werd tot graafschap verheven door Karel V ten gunste van zijn zeer gewaardeerde opperstalmeester Jean de Hénin-Liétard, de vader van Maximiliaan. De heren van Boussu behoorden tot een oud en aanzienlijk adellijk geslacht in Henegouwen. Tijdens het kapittel van het Gulden Vlies te Doornik in 1531 werd graaf Jean naast een aantal andere jonge Nederlandse edelen en vorstelijke personen van elders door Karel V tot ridder in de Orde van het Gulden Vlies benoemd. Vijftig jaar eerder, in 1481, was zijn grootvader Pierre hem tijdens de viering van het veertiende kapittel te 's-Hertogenbosch hierin voorgegaan onder de grootmeester keizer Maximiliaan van Oostenrijk. Die was toen in een felle strijd verwickeld met Lodewijk XI, koning van Frankrijk. Pierre was gehuwd met Isabeau de Lalaing. Zoon Philippe de Hénin-Liétard trouwde Catherine de Ligne, ook een dame uit een van de aanzienlijkste adellijke families. De orde van het Gulden Vlies was in 1430 door Filips de Goede, hertog van Bourgondië, opgericht om zijn status als vorst over de Nederlandse gewesten te benadrukken zowel tegenover zijn eigen onderdanen als tegenover zijn vorstelijke collega's. Hij probeerde het bestuur over zijn pas verworven landen van herwaarts over ('les pays de pardeça') zoveel mogelijk te centraliseren

Afb. 1 Portret van Karel V, Barthel Beham, Rijksmuseum Amsterdam.

en schakelde daarvoor de hoge edelen uit de verschillende gewesten in. Zij moesten hem als leden van de Grote Raad naast de vorst adviseren.²

De familie Boussu droeg een wapen met in een veld van keel (rood) een rechter schuinbalk van goud; als schilddekking twee afgewende horens van goud; in het midden een beker met zilveren kelk en deksel, de voet en de top van goud; de helmdekkleden van goud en keel (zie afb. KI, p. 193). Als strijdkreet had Jean 'Je y seray Boussu' aangenomen. De gene, die door hem op een gemaskerd bal was uitgedaagd, bleek keizer Karel V in hoogst eigen persoon te zijn die bij die gelegenheid de uitdaging had aangenomen met de woorden 'Je y seray Boussu' (ik zal er zijn Boussu).³

Jean de Boussu behoorde ongetwijfeld tot de vertrouwde kring van Karel V. Na het overlijden van diens tante Margaretha van

Oostenrijk, landvoogdes der Nederlanden, op 30 november 1530 besloot Karel zijn zuster Maria, de zesentwintigjarige weduwe van koning Lodewijk van Hongarije, tot haar opvolgster te benoemen. De graaf van Boussu bracht haar de formele benoemingsbrief van 3 januari 1531 over.⁴ Het was het jaar waarin de keizer de oude Bourgondische Grote Raad splitste in de drie zogenoemde Collaterale Raden met elk een eigen taak: de Raad van State voor beleidszaken, de Geheime Raad voor bestuur, wetgeving en rechtspraak en de Raad van Financiën voor het beheer van de geldmiddelen ter versterking van het centrale gezag in de verbrokkelde Nederlandse samenleving. De raden moesten de nieuwe, onervaren landvoogdes ondersteunen bij haar moeilijke bestuurlijke taak. De Raad van State kenden een overwicht van Vliesridders: zeven van de twaalf gewone leden tegenover vijf juristen. Op provinciaal niveau moesten de stadhouders en de hoven zorgen voor de uitvoering van maatregelen van de centrale regeringsinstellingen en de openbare rust en orde bewaken.⁵

2 M. Baelde, 'De orde van het Gulden Vlies', in: *Spiegel Historiae* 19 (1984), 169-173; Pierre Sage e.a., *La Nouvelle Généalogie des familles de Haynin, de Hennin, Dhennin et Henin*, Fascicule nr. 4, publicationnr. 263-D, Chapitre 1 La Maison HENIN-LIETARD, 30-32.

3 J.L.A. Diegerick, 'Lettres inédites de Maximilien de Hennin, comte de Boussu', in: *Codex Diplomaticus Neerlandicus*, 2e serie, to. IV, 1-ère partie, Utrecht, 1857, 4-5. Wapenschilden in de St. Baafskathedraal, geschilderd door Jacques Le Boucq d'Arras bij gelegenheid van het laatste kapittel van de Orde van het Gulden Vlies. Pinterest.com.

4 M. Baelde, 'De orde van het Gulden Vlies', 169-173.

5 Idem, *De collaterale raden onder Karel V en Filips II (1531-1578)*, Brussel, 1965, 24; G. de Bruin, 'De Nederlandse Opstand', in: *Spiegel Historiae* 11/12 (1994).

Veertien jaar later, op 4 december 1545, deed Karel 's-Hertogenbosch aan, een van de vier hoofdsteden van Brabant. Hij was op doorreis naar Utrecht, waar hij het 21^e kapittel van het Gulden Vlies zou voorzitten. Hij werd in de hertogstad met zijn prestigieuze gevolg luisterrijk onthaald, maar daar door een hevige jichtaanval overvallen. Hij zou er bijna vier weken blijven. Boussu hield hem gedurende die tijd gezelschap, terwijl de andere Vliesridders al naar Utrecht vooruit waren gereisd. Toen zij hem vroegen zich bij hen te voegen om hen te helpen bij de voorbereiding van het kapittel, liet hij hun weten dat hij de keizer niet alleen wilde laten, omdat deze bijna geen gezelschap had. Op 29 december vertrok Karel eindelijk met zijn kleine achtergebleven gevolg en Boussu naar de Domstad.⁶

Als kapitein van een bende van ordonnantie en generaal vergezelde Maximiliaans vader de keizer op zijn vele militaire veldtochten tegen de Franse koning en diens bondgenoot de hertog van Kleef.⁷ De functie van kapitein-generaal ging na een negatief advies van de landvoogdes in 1542 aan zijn neus voorbij. Zij nam het hem kwalijk, dat hij haar persoonlijk benaderde voor een aandeel in de brandschattingen, waarover in de Raad van State uitvoerig was gesproken. Daar kon zij toch niet met iedereen afzonderlijk over praten, vond zij. De hertog van Aerschot kreeg de functie. Hij bleek niet erg succesvol bij zijn veldtocht in maart 1543 in het Limburgs-Gulikse grensgebied, waar Boussu en de prins van Oranje, René van Chalon, eerder opereerden.⁸ Jean de Boussu was ook betrokken bij de belegering van Metz in 1552, waarmee de Franse koning Hendrik II de verbinding tussen Franche Comté en de Nederlanden blokkeerde. Een mislukte operatie: begin januari 1553 werd het beleg opgebroken.⁹

Ter vervanging van het al in 1402 afgebrande familieslot te Boussu liet graaf Jean vanaf 1539 een nieuw kasteel bouwen naar een ontwerp van de beroemde beeldhouwer en architect Jacques Dubroeuq. Het was een van de vroegste Nederlandse renaissancepaleizen. Het ging door voor een meesterwerk van bouwkunst en was weelderig versierd. Het viel echter ten prooi aan het oorlogsgeweld in de tweede helft van de zestiende eeuw. De architect, die van 1530 tot 1535 in Italië verbleef en daar kennis had gemaakt met de Renaissance en het werk van de grote beeldhouwers en bouwmeesters, was eveneens verantwoordelijk voor de bouw van het rijkelijk versierde oksaal in renaissancestijl in de Sint Waltrudiskerk van Mons. Het werd vernield tijdens de Franse revolutie. Enkele losse beelden en bas-reliëfs konden worden gered.¹⁰ Waarschijnlijk kwam Dubroeuq via de graaf van Boussu, die zijn beschermheer was, met het Brusselse hof van Maria van Hongarije in contact en kreeg hij de opdracht voor het ontwerpen en decoreren van de nieuwe paleizen van de landvoogdes te Binche en Mariemont. In 1554 werden deze kastelen met dat van Jean de Boussu, hoogtepunten van de Nederlandse renaissancebouwkunst, tijdens de oorlog tussen Karel V en

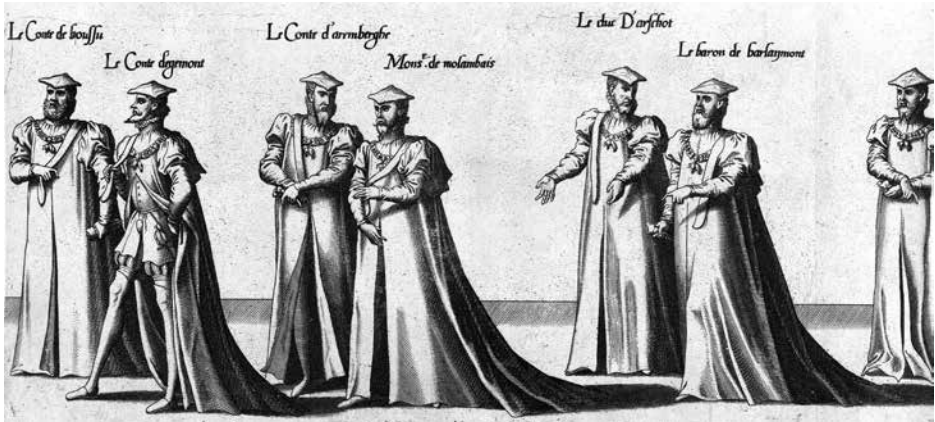
6 P.Th.J. Kuijer, *'s-Hertogenbosch. Stad in het hertogdom Brabant ca. 1185-1629*, Zwolle, 2000, 318.

7 Karl Brandi, *Keizer Karel V*, Amsterdam, z.j., 289.

8 Brandi, 437-440.

9 Idem, 564-566. René van Stipriaan, *De Zwijger. Het leven van Willem van Oranje*, Amsterdam-Antwerpen, 2021, noemt op p. 106 Maximiliaan de Hennin, graaf van Boussu, per abuis als een van de mannen met militaire ervaring onder Karel V. Dat moet zijn vader Jean de Boussu zijn. Maximiliaan was (in 1555) 13 jaar.

10 Wikipedia, Jacques Dubroeuq.

Afb. 2 Hoge adel in de rouwstoet van Karel V (vooraan Jean, de graaf van Boussu) te Brussel in 1558. Gravure van Lucas en Johannes Doetchem (detail), Rijksmuseum, Amsterdam.

Hendrik II in opdracht van de Franse koning door diens binnenvallende troepen vernield.¹¹ Dat moet op de architect en vader Boussu en zijn kinderen een verbijsterende indruk hebben gemaakt. Maximiliaan was toen twaalf jaar oud. Moeder Anne de Bourgogne was drie jaar eerder al op vijfendertigjarige leeftijd overleden.

Na de troonsafstand van Karel V in oktober 1555 ten gunste van zijn zoon Filips II en de overdracht van de landvoogdij van Maria van Hongarije aan Emmanuel Philibert van Savoye werd ook de Raad van State vernieuwd. Na overleg met zijn vader nam de koning als nieuwe gewone leden in zijn Raad op: prins Willem van Oranje, de graven van Egmond en Boussu, de markies van Bergen, de heer van Glajon en Simon Renard. Op 19 november 1555 legden alle raadsleden, met uitzondering van de afwezige Oranje en Glajon, de eed af, waarmee hun benoeming een feit was. In augustus 1559 ontbreekt Boussu om onbekende reden onder de heren, die opnieuw in de Raad van State werden benoemd.¹² Tot die tijd verbleef koning Filips in de Nederlanden om daarna voorgoed naar Spanje te vertrekken.

Tijdens de landvoogdij van Emmanuel Philibert van Savoye (1555-1559) kwam het regelmatig tot protesten van de adellijke raadsleden vanwege het feit, dat zij zich niet gehoord voelden in belangrijke zaken, die slechts door een beperkt aantal leden (Granvelle, Viglius en Berlaymont) met de landvoogd werden besproken. Vooral de nieuwbenoemde leden Willem van Oranje, Lamoraal van Egmond, Jean de Boussu, Jan van Bergen en Simon Renard wensten geen verantwoordelijkheid te dragen zonder effectieve medezeggenschap bij het uitstippelen van het regeringsbeleid. Alleen voor onbelangrijke zaken werden zij af en toe opgeroepen. Zij hadden wel degelijk door, dat Karel V en zijn zoon Filips II de Raad van

11 Eug. de Seyn, *Geschied- en Aardrijkskundig woordenboek der Belgische gemeenten*, Turnhout, z.j., 2 dln., dl. 1: 133-134; Binche en dl. 2, 943; Mariemont; Bob van den Boogert, Jacqueline Kerkhoff e.a., *Maria van Hongarije 1505-1558*, Zwolle, 1999, 285-286, 289-290 en 349, nr. 251; pronkbeker van Boussu. Wikipedia, Jacques Dubroecq.

12 Baelde, *De collaterale raden*, 268.

State wilden gebruiken om de adellijke leden in dit adviescollege voor hun karretje te spannen bij hun centralisatiestreven en zo van hun zelfstandige macht te beroven.¹³ Zij wilden, dat het hele bestuursapparaat in de Nederlanden werd gevrijwaard van niet-Nederlandse adviseurs en ambtenaren. De gewestelijke privileges, waaronder het bederecht en het '*ius de non evocando*' (het recht om binnen het eigen gewest berecht te worden), dienden te worden gerespecteerd. Zij voelden er weinig voor om het vervolgingsbeleid van de vorst en zijn plaatsvervanger in al zijn strengheid toe te passen, om humanitaire redenen en vanwege de praktische onuitvoerbaarheid. Daarbij lieten zij zich evenals de Nederlandse stadsbestuurders inspireren door buitenlandse voorbeelden. De religieuze dissidenten (doopsgezinden, calvinisten) vormden weliswaar een minderheid, maar hun aantal was niet onaanzienlijk. Zij, de edelen, maar ook de stedelijke regenten en de juristen aan de gewestelijke hoven vreesden voor ernstige ongeregelde heden en aantasting van de welvaart.¹⁴

De kritische leden van de Raad van State richtten hun gram vooral op de dominante Granvelle, de naaste adviseur van de nieuwe landvoogdes Margaretha van Parma en voorzitter van de Raad. Op 23 juli 1561 stuurden Oranje en Egmond hun eerste protestbrief aan Filips II, waarin zij klaagden over het feit dat zij alleen voor onbeduidende zaken werden geconsulteerd. Ook uitten zij bezwaren tegen de nieuwe bisschoppelijke indeling, waarbij de grenzen van de kerkprovincies zouden samenvallen met de grenzen van de Nederlanden. De nieuwe bisschoppen en andere hoge kerkelijke functionarissen zouden voortaan worden gerekruteerd uit afgestudeerde theologen of kerkjuristen, benoemd door de koning en niet meer uit de jongere adellijke zonen. Zij waren bevreesd voor de invoering van de Spaanse Inquisitie en een verheviging van de kettervervolging. Vier maanden later, op 25 november 1561, werd Granvelle zelfs tot aartsbisschop van Mechelen benoemd. De kritische heren dreigden zich terug te trekken uit de Raad van State, tenzij alle leden bij alle belangrijke aangelegenheden zouden worden betrokken. Aangevuld met de graaf van Horne herhaalden zij hun grieven in de brieven van 11 maart en 29 juli 1563 aan de koning, waarin zij hem dringend vroegen Granvelle, de verpersoonlijking van het politieke systeem van Filips II, terug te roepen en meedeelden niet meer onder diens leiding in de Raad van State zitting te willen nemen. Hun acties leidden in het voorjaar van 1564 onverwacht toch nog tot resultaat. Op dringend advies van de landvoogdes besloot Filips II Granvelle te laten vallen en op te dragen af te reizen naar Franche Comté, waar hij vandaan kwam. Hij keerde niet meer terug naar de Nederlanden. Oranje, Egmond en Horne verschenen weer in de Raad van State, om de strijd tegen de wrede kettervervolging en voor politieke hervorming ten gunste van de hoge adel in de Raad van State en de invloed van de standen voort te zetten. Voor Oranje werd zijn oppositie tegen de anti-protestantse politiek van de koning bovendien ingegeven door het feit dat zijn naaste familie en zijn tweede echtgenote

13 Baelde, *De collaterale raden*, 176-179; G. Janssens, 'De eerste jaren van Filips II 1555-1566', in: *AGN* 6 (1979), 189; H. de Schepper, 'De mentale reconversie van de Zuidnederlandse hoge adel na de Pacificatie van Gent', in: *Tijdschrift voor Geschiedenis* 89 (1976), 420-421.

14 H.F.K. van Nierop, 'De troon van Alva. Over de interpretatie van de Nederlandse Opstand', in: *BMGN* 110 (1995), 213-214; Judith Pollmann, 'Internationalisering en de Nederlandse Opstand', in: *BMGN* 113 (2009), 527.

(Anna van Saksen) luthers waren en hij de steun van de Duitse lutherse vorsten niet wilde verspelen.¹⁵ Achter de schermen bleef Granvelle grote invloed uitoefenen op het beleid van Filips II in de Nederlanden.

In het voorjaar van 1565 ondernam de graaf van Egmond namens de Raad van State zijn missie naar Spanje om bij de koning te pleiten voor een gematigde aanpak van de godsdienstige problemen, medezeggenschap van de standen, vertegenwoordigd in de Staten-Generaal, en een grotere invloed van de Raad van State in het landsbestuur. Hoewel hij vriendelijk werd ontvangen, bleef zijn reis zonder resultaat. Dat bleek in de herfst van dat jaar, toen Filips zijn brieven uit Segovia naar Brussel stuurde, waarin hij bevel gaf zijn strenge ketterbeleid voort te zetten en uit te voeren. Het gerucht, dat hij troepen zou sturen om het verzet hiertegen de kop in te drukken, vergrootte de onrust onder de bevolking en de ontevredenheid bij de bestuurders in de steden en daarbuiten, niet zozeer uit sympathie voor de andersdenkenden, maar uit bezorgdheid voor het verstoren van de vrede en verlies van bevoegdheden. Daarbij dreigden hevige prijsstijgingen voor graan tijdens de strenge winter van 1564-1565 vanaf de kersttijd tot in maart grote sociale onrust te veroorzaken.¹⁶ 'Het land was door de strenge vorst zo aangetast, dat een groot deel van de zomer voorbijging eer het weer groen werd. Het gevolg daarvan was een zeer lange periode van duurte', zo lezen we bij de Hoornse kroniekschrijver Velius.¹⁷

De spanningen namen in 1565 ernstige vormen aan. Op een bijeenkomst in Spa, gelegen in het onafhankelijke bisdom Luik, troffen protestants gezinde edelen onder leiding van Oranjes broer Lodewijk en Hendrik van Brederode elkaar om zich te beraden over de situatie die door de harde opstelling van de koning was ontstaan. Het was de eerste aanzet voor de oprichting van het Compromis der (lage) edelen, in december van 1565. De prins hield zich weliswaar afzijdig, maar liet zich door zijn broer wel informeren over de inhoud en voortgang van de gesprekken. Die mondden uit in het bezwaarschrift van januari 1566, dat door honderden edelen werd gesteund. Zij tornden niet aan de soevereiniteit van de koning, maar richtten hun kritiek op zijn adviseurs, die hem er volgens hun zeggen toe verleidden de oude privileges en de rechten van de standen te schenden, hoewel hij die bij zijn rondreis door de Nederlanden in 1549 had bezworen. Zij vroegen schorsing van de ketterplakkaten, om de inwoners van de Nederlanden te behoeden voor de slavernij van de inquisitie, en pleitten voor het bijeenroepen van de Staten-Generaal. Onder de ondertekenaars behoorden zowel protestanten als katholieken, edelen en vooraanstaande burgers. Achter de coulissen wist Oranje hen te sturen in de richting van een gematigde petitiebeweging in plaats van gewelddadige acties. Het verzoekschrift werd op 5 april in een spectaculaire publieksactie aan de landvoogdes overhandigd. Vanuit Lier, waar de leden van het verbond op 1 april bijeen kwamen, waren zij in een optocht onder grote belangstelling Brussel bin-

15 K.W. Swart, 'Wat bewoog Willem van Oranje de strijd tegen de Spaanse overheersing aan te binden?', in: *BMHG* 99 (1984), afl. 4, 554-556.

16 Olaf Mörke, *Willem van Oranje (1533-1584). Vorst en 'vader' van de Republiek*, Amsterdam/Antwerpen, 2010, 82-100.

17 Th. Velius, *Kroniek van Hoorn*, Hoorn, 2007, 406.

nen gereden.

Jean de Boussu maakte de laatste twee jaar vóór Granvelles vertrek en de ontwikkelingen daarna niet meer mee. Hij stierf op 12 februari 1562 op 62-jarige leeftijd (zie afb. K2 en K3 p. 194). Daarmee ontsnapte hij aan het weinig benijdenswaardige lot van de andere kritische leden van de Raad van State. Oranje moest in 1567 voor Alva vluchten naar de Dillenburg om zijn leven te redden en verspeelde daarmee zijn stadhouderschappen over Holland, Zeeland en Utrecht en uitgebreide bezittingen in de Nederlanden. Ook Antoine van Lalaing, graaf van Hoogstraten, vluchtte, maar sneuvelde op 11 december 1568 tijdens de eerste veldtocht van Oranje tegen Alva.¹⁸ Egmond en Horne werden in 1568 onthoofd. Montigny en Bergen waren in 1566 naar Spanje vertrokken, om namens hun standgenoten hun grieven aan Filips II voor te leggen, een kansloze missie. Bergen stierf in 1567 te Madrid in gevangenschap een natuurlijke dood. Montigny werd in maart 1570 te Simancas na veroordeling door de Raad der Beroerten in gevangenschap gewurgd. Renard was in december 1562 al door Filips II teruggestuurd naar Franche-Comté, waar hij geboren was. In 1564 vertrok hij naar Spanje, waar hij weinig bewegingsvrijheid kreeg en in 1573 te Madrid overleed. Door hun tegemoetkomende houding tegenover de ketters en verzet tegen de centralisatiepolitiek waren zij bij de koning in ongenade gevallen.¹⁹

Na de dood van zijn vader in 1562 werd Maximiliaan, twintig jaar oud, aangesteld als commandant van een van de veertien benden van ordonnantie, elk bestaande uit achthonderd inheemse ruiters. Daarmee bevond hij zich in het gezelschap van andere hoge adellijke collega's, zoals Oranje, Aerschot, Egmont, Horne, Arembergh, Mansfelt, en anderen. De ruitereenheden dateerden uit de tijd van de eerste Bourgondische hertogen. Zij kwamen alleen op wanneer zij door de landsheer werden opgeroepen.²⁰ De jonge graaf nam geen deel aan het verzet tegen Granvelle of aan de Ligue, het plechtige verbond van de oppositionele adellijke leden van de Raad van State. Welke rol zou hij gaan spelen op het politieke toneel?

VOORoudERS MAXIMILIAAN BOUSSU

Voorouders van Maximiliaan van Hénin-Liétard				
Overgrootouders	Peter van Hénin-Liétard (1433-1490)	Willem van Ligne van Barbançon (1450-1515)	Filips van Bourgondië-Beveren (1450-1498)	Jan III van Glymes (1452-1532)
	Isabeau van Lalaing (1440-?)	Anna Adriana van Halewijn (1455-?)	Anna van Borsalen	Adriana van Brimeu
Grootouders	Filips van Hénin-Liétard (1461-1511)		Adolf van Bourgondië-Beveren (1489-1540)	
	Catharina van Ligne (1477-?)		Anna van Bergen (1410-1467)	
Ouders	Jan V van Hénin-Liétard (1500-1562)			
	Anna van Bourgondië-Beveren (1516-1551)			
Maximiliaan van Hénin-Liétard (1542-1578)				

Commons-Wikipedia.

18 Baelde, *De collaterale Raden*, 272; J.J. Woltjer, *Tussen vrijheidsstrijd en burgeroorlog. Over de Nederlandse Opstand 155-1580*, Amsterdam, 1994, 45.

19 Baelde, *De collaterale raden*, 75-77, 231, 268 en 286.

20 Bor, dl. I, boek IV, fol. 126vso; F.J.G. ten Raa en F. de Bas, *Het Staatsche leger*, dl. I, Breda 1911, 35; Wijdenes Spaans in het NNBW, dl. 9, 90 noemt als jaar van aanstelling 1559, Maximiliaan was toen zeventien jaar oud, een onwaarschijnlijk gering voor zo'n militaire functie.

Het leven van de graaf van Boussu (1542-1578) kende een merkwaardig verloop. Na de vlucht van de prins van Oranje werd hij in 1567 door Margaretha van Parma in diens plaats benoemd tot stadhouder van Holland en Utrecht. Na het ontslag van de landvoogdes leverde hij in dienst van Alva een vergeefse strijd tegen de watergeuzen en de Oranjezinde steden van Holland. In de slag op de Zuiderzee van 11 oktober 1573 delfde hij het onderspit tegen de rebellerende Waterlandse en Westfriese steden. Na een driejarige gevangenschap in Hoorn herkreeg Boussu zijn vrijheid volgens artikel 9 van de Pacificatie van Gent. Onder begeleiding in Middelburg aangekomen beloofde hij Oranje zich in dienst te stellen van het vaderland. In hoeverre loste hij die belofte in?

De graaf schoof steeds meer op naar de prins en diens streven naar behoud van de Generale Unie op basis van tolerantie. Zijn plotselinge dood op 21 december 1578 werd door Oranje dan ook hevig betreurd.

Boussu's rol in de Opstand is in de literatuur onderbelicht gebleven. Zo krijgt zijn optreden als bemiddelaar en opperbevelhebber van het Staatse leger tegen de Spaanse landvoogden vrijwel geen aandacht. In dit boek wordt getracht een completer beeld te geven van deze intrigerende man en de rol die hij speelde gedurende een belangrijke periode in de Nederlandse geschiedenis.

